

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографски)

на

XIV-то обикновено Народно събрание.

Трета редовна сесия.

LXXXVII заседание, неделя, 13 февруарий 1911 г.

(Открито отъ подпрѣседателя г. Н. Гимиджийски, въ 9 ч. 50 м. прѣди пладне)

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: (Звъни)
Засѣданието се отваря.

Моля г. секретаря да прѣвѣри отсъствающитѣ г. г. народни прѣдставители.

Секретарь П. Войниковъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Василъ Александровъ, Алекси Ангеловъ, Георги Арабаджиевъ, Славчо Вабаджановъ, Димитъръ Бончевъ, Константинъ Велиновъ, Недѣлко Вельовъ, Недѣлчо Георгиевъ, Стефанъ Георгиевъ, Георги Георговъ, Иванъ Гешовъ, Стамо Грудовъ, Йонко Гунчевъ, Георги Данаиловъ, Милошъ Дановъ, Александъръ Димитровъ, Тодоръ Димчевъ, д-ръ Иванъ Дрѣнковъ, Никола Здравковъ, Манолъ Златановъ, Александъръ Каназирски, Никола Козаревъ, Христо Конкилевъ, Димитъръ Константиновъ, Никола Коцевъ, Маринъ Кърпаровъ, Рашко Маджаровъ, Василъ Мантовъ, Киро Маричковъ, Илия Марковски, Василъ Милевъ, Никола Митевъ, Емануилъ Начевъ, Начо Начовъ, Иванъ Неврокопски, Георги Палашевъ, Илия Паликрушевъ, Паскалъ Паскалевъ, Недко Пеневъ, д-ръ Стефанъ Поповъ, Никола Поповъ, Стефанъ Поповъ, Стефанъ Родевъ, Георги Сукуровъ, Славчо Тенчовъ, Теодоръ Теодоровъ, Богданъ Токевъ, Христо Тоневъ, Недѣлчо Топаловъ, д-ръ Иванъ Трувчевъ, Иванъ Цековъ, Гани Черневъ и Рангелъ Яневъ)

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Отсъствуватъ 53 народни прѣдставители; има налице нужното число, за да се състои засѣданието законно.

Пристъпваме къмъ дневния редъ — трето четене законопроекта за измѣнение и допълнение нѣкои членове отъ закона за пенсиятъ по гражданското и военното вѣдомства.

Докладчикъ Х. Дограмаджиевъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за измѣнение и допълнение на нѣкои членове отъ закона за пенсиятъ по гражданското и военното вѣдомства.

„§ 1. Въ текста на алинея първа отъ чл. 1 между думитѣ: „Българската земеделска банка“ и „търговскитѣ камари“ се прибавятъ думитѣ: „Българската централна кооперативна банка“.

„Алинея втора на сѣщия членъ се измѣнява така:

„Иматъ право на пенсия така сѣщо назначенитѣ съ заповѣдь постоянни работници при желѣзнопѣжнитѣ работилници и военния арсеналъ, ако и да получаватъ заплатата на день или частъ.

„Къмъ сѣщия членъ се прибавя слѣдната забѣлжка:

„З а б ѣ л ж к а. Слѣднитѣ пристави и врѣменнитѣ бирници по привеждане въ изпълнение разнитѣ изпълнителни актове се пенсонираатъ — първитѣ по годишна заплата 2.100 л., а вторитѣ по годишна заплата 1.800 л. Върху тѣзи заплати се правятъ прѣдвидѣнитѣ въ закона одрѣжки.

„§ 2. Къмъ чл. 3 се прибавя слѣдната забѣлжка:

„Свѣрхсрочнослужащитѣ, имащи по настоящия законъ право на пенсия, се пенсонираатъ, ако прѣдварително внесатъ въ респективния фондъ дадената имъ при уволнението отъ военна служба премия.

„§ 3. Къмъ чл. 8 се прибавя слѣдната забѣлжка четвърта:

„За начална дата на всички служби въ Земледѣлската банка, нейнитѣ клонове и агентури се счита 1 януарий 1895 г., отъ когато съ законъ земеделскитѣ каси сѣ добили характеръ на държавни учрѣждения.

„§ 4. Въ чл. 11 слѣдъ думата „офицеритѣ“ се прибавя „и подофицеритѣ“.

„§ 5. Буква е на чл. 14 се отмѣнява.

„§ 6. Къмъ чл. 16 се прибавя слѣдната алинея:

„Правото на пенсия се губи, ако правоимѣющето лице не е заявило за пенсия въ петгодишенъ срокъ, считанъ отъ деня на уволнението.

„§ 7. Къмъ чл. 24 се прибавя нова алинея:

„Членовѣтъ на комисията получаватъ пѣтни и дневни пари на общо основание, които се отпускатъ отъ бюджета по вѣдомството, по което е служило освидѣтелствуваното лице.

„§ 8. Къмъ чл. 27 се прибавя слѣдната забѣлжка, която става забѣлжка първа, а сегашната забѣлжка къмъ сѣщия членъ остава забѣлжка втора.

„З а б ѣ л ж к а I. Усиновенитѣ дѣца нѣматъ право на пенсия, ако законътъ не ги е заварилъ пенсонирани.

„§ 9. Забѣлжката къмъ буква е на чл. 39 се отмѣнява.

„Буква г на пунктъ 1 отъ сѣщия членъ се измѣнява така:

„Одрѣжка равна на разликата въ заплатата за единъ мѣсець на повишенитѣ чинѣвници и служащи,

по какъвто начинъ и да е станало повишението на заплатата.

„Буква д на пунктъ 2 отъ сѣщия членъ се измѣнява така:

„одръжка на увеличената частъ отъ заплатата за единъ мѣсецъ на повишенитѣ офицери и долни военни чинове, по какъвто начинъ и да е станало увеличението на заплатата.

„Отъ текста на буква е пунктъ 1 и буква ж пунктъ 2 на сѣщия членъ думата „повторно“ се изхвърля.

„§ 10. Къмъ чл. 41 се прибавя слѣдната алинея:

„Неправилно постѣпилитѣ за пенсия одръжки се повръщатъ само ако бждатъ поискани въ едногодишенъ срокъ отъ деня на внасянето имъ.

„§ 11. Чл. 42 се измѣнява така:

„Работницитѣ, споменати въ чл. 1 алинея втора, сж длъжни да платятъ за врѣмето, изслужено прѣди влизането въ сила на настоящия законъ одръжкитѣ заедно съ лихвитѣ, опрѣдѣлени въ чл. 39 буква в въ продължение на 10 години, считано отъ 1 януарий 1912 г., чрѣзъ удържане отъ заплатитѣ или пенситѣ имъ.

„§ 12. Въ алинея послѣдна на чл. 44 между думитѣ: „ако“ и „приходитѣ“ се прибавя: „при сключване на бюджетното упражненіе“.

„§ 13. Алинея втора, трета, четвърта и пета на чл. 55 се отмѣняватъ. Вмѣсто тѣхъ създаватъ се слѣднитѣ алинеи:

„Заваренитѣ на 1 мартъ 1910 г. — ревизирани както и неревизирани слѣдъ тази дата — лични и наследствени пенсии за изслужено врѣме и за инвалидностъ по гражданското и военното вѣдомства запазватъ и слѣдъ тази дата размѣритѣ, които сж имали на 1 мартъ 1910 г.

„Възстановяването на ревизирани пенсии въ размѣритѣ, които тѣ сж имали на 1 мартъ 1910 г. да стане съ царски указъ.“

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: По този законопроектъ има постѣпило прѣдложение отъ г. Атанаса Краевъ, подкрѣпено отъ нужното число народни прѣдставители, съ слѣдующето съдържание: (Чете) „Къмъ § 1, слѣдъ думитѣ „Кооперативна банка“, да се прибавятъ слѣднитѣ: „при българската болница „Евлогий Георгиевъ“ въ Цариградъ“.

Има думата г. министърътъ на финанситѣ.

Министъръ А. Ляпчевъ: Г. г. народни прѣдставители! Нѣмамъ нищо противъ приеането на това прѣдложение, защото това учрѣждение се намира подъ вѣдомството на нашата легация въ Цариградъ.

А. Стамболийски: То се издържа отъ частни срѣдства, а не отъ държавата.

Министъръ А. Ляпчевъ: Не е истина, че се издържа отъ частни срѣдства. Може да бжде другъ въпросъ, че носи името на едно частно лице, което е дало пари за пострйката му, но издръжката му е държавна.

Т. Васильовъ: Въ бюджета всѣка година се прѣдвжда сума и лѣкаритѣ се назначаватъ отъ държавата.

Докладчикъ Х. Дограмаджиевъ: Отъ името на комисията заявявамъ, че съмъ съгласенъ да се приеме това прѣдложение.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата г. Атанасъ Краевъ.

А. Краевъ: Шомъ като г. министърътъ и г. докладчикътъ сж съгласни, азъ мисля, че нѣма нужда да говоря. Г. Стамболийски нека бжде спокоенъ: ние по този начинъ искаме да привлѣчемъ въ болницата

по-добри медицински сили. Цѣльта ще бжде постигната ако получатъ право на пенсия.

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ прѣдложението, направено отъ г. Краева, съ което сж съгласни г. министърътъ на финанситѣ и г. докладчикътъ, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ законопроекта на трето четене, както го прочете г. докладчикътъ, а така сжщо и съ онази прибавка, която се направи отъ г. Краева и се прие отъ Събранието, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Слѣдва третото четене на законопроекта за опрощение 516.540 л., дадени взаимнообразно отъ Българската народна банка, подъ гаранция на държавата, на пострадалиитѣ отъ пожара прѣзъ 1894 г. котленци и пр.

Моля г. Екимова да прочете законопроекта на трето четене.

Замѣстникъ-докладчикъ А. Екимовъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за опрощение на 516.540 л., дадено взаимнообразно отъ Българската народна банка, подъ гаранцията на държавата, на пострадалиитѣ котленци отъ пожара прѣзъ 1894 г. и 179.267-16 л. лихви върху горната сума до 1904 г. включително и лихвитѣ за отъ началото на 1905 г. насамъ.

„Членъ единственъ. Опрошаватъ се длъжитѣ отъ несъстоятелнитѣ котленски жители, пострадали отъ пожара прѣзъ 1894 г., означени въ приложения къмъ тоя законъ поимененъ списъкъ,¹⁾ взаимнообразно дадени отъ Българската народна банка, подъ гаранцията на държавата, 516.540 л., лихвитѣ върху тая сума до 1904 г. включително 179.267-16 л. и лихвитѣ отъ 1905 г. насамъ.“

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ прочетения законопроектъ на трето четене, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Слѣдва по-нататъкъ третото четене на законопроекта за опрощение 286.413-39 л., дължими на държавното съкровище.

Моля г. Екимова да го прочете.

Замѣстникъ-докладчикъ А. Екимовъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за опрощение 286.413-39 л. дължими на държавното съкровище.

„Членъ единственъ. Опрошаватъ се 286.413-39 л., дължими на държавното съкровище по разни изпълнителни актове (изпълнителни листове, присъди, опрѣдѣления, постановления и други такива), за сждебни разноси, злоупотрѣбени суми, разни мита, берии и пр. отъ: несъстоятелни, умрѣли въ бѣдностъ, изселени и безслѣдно изчезнали, безъ да оставятъ нѣкакви имоти, лица отъ разни мѣста на царството, споредъ приложения тукъ списъкъ.“²⁾

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ прочетения законопроектъ на трето четене, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

¹⁾ Списъкътъ се намира на стр. 2937 отъ дневницитѣ.

²⁾ Списъкътъ се намира на стр. 2952 отъ дневницитѣ.

Слѣдва третото четене на законопроекта за опрощение 266.027-63 л., дължими на държавното съкровище отъ несъстоятелни, умрѣли въ бѣдностъ и изселивши се въ неизвѣстностъ лица.

Моля г. Екимова да го прочете.

Замѣстникъ-докладчикъ А. Екимовъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за опрощение 266.027-63 л., дължими на държавното съкровище отъ несъстоятелни, умрѣли въ бѣдностъ и изселивши се въ неизвѣстностъ лица.

„Членъ единственъ. Опрощава се 266.027-63 л., произходящи отъ съдебни разноси, канцеларско и гербово мита, патентна стойностъ и други берии и глоби, дължими на държавното съкровище отъ несъстоятелни, умрѣли въ бѣдностъ и изселивши се въ неизвѣстностъ лица, упоменати въ приложения списъкъ.“*)

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ прочетения законопроектъ на трето четене, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Слѣдва разглеждане прѣдложението за облагането на внесенитѣ до 14 януарий включително т. г. турски стоки споредъ турско-българското митнишко съглашение отъ 30 декемврий 1906 г.

Моля г. Екимова да го прочете.

Замѣстникъ-докладчикъ А. Екимовъ: (Чете)

„М о т и в и

на рѣшението за облагането на внесенитѣ до 14 януарий включително т. г. турски стоки споредъ турско-българското митнишко съглашение отъ 30 декемврий 1906 г.

„Г. г. народни прѣдставители,

„Съгласно чл. 4 отъ закона за митницитѣ, стокитѣ се облагатъ по ония законоположения и тарифи, които сж въ сила въ момента на регистрирането въ надлежната книга декларацията, подадена за тѣхното обмитяване и пуцане въ свободна търговия. При съществуването на такова законоположение настѣпи датата 15 януарий т. г., отъ когото стокитѣ отъ отоманско произхождение почнаха, слѣдъ изтичане на митнишкото съглашение отъ 30 декемврий 1906 г., да се облагатъ по нашия автономенъ митнишки режимъ. На тая дата, обаче, се намѣриха въ наша територия — въ митнишкитѣ магазини, въ желѣзнопътни вагони, въ параходи и пр. — нѣкои количества турски стоки, за които не сж могли да бѣдатъ изпълнени, прѣди настѣпването на новия режимъ за турскитѣ стоки, всички ония митнишки формалности, отъ които е зависѣло облагането имъ по стария режимъ; съ други думи, за тѣзи стоки не сж могли да бѣдатъ подадени и регистрирани вносни декларации най-късно на 14 януарий включително, защото самитѣ стоки или не сж били разтоварени отъ вагонитѣ и корабитѣ, или, ако и да сж били разтоварени, не сж били, обаче, окончателно приети отъ митницата по манифестъ и не сж били записани въ надлежната магазинна книга, безъ които операции приемането и регистрирането на съответствующитѣ вносни декларации не се допуца споредъ закона за митницитѣ (чл. 135). Тѣй щото, макаръ и пристигнали на 13 и 14 януарий, т. е. въ момента, когато е била въ сила турско-българската митнишка спогодба отъ

30 декемврий 1906 г., тѣзи стоки, на основание чл. 4 отъ закона за митницитѣ, би трѣбвало да се облажатъ съ мито и други берии по законоположенията и тарифитѣ, въ сила въ момента на регистриране вноснитѣ декларации, т. е. съгласно новия режимъ съ Турция.

„Обаче, като имамъ прѣдъ видъ, отъ една страна, че съ фактическото си пристигане въ страната прѣди полунощъ въ петъкъ 14 януарий тѣзи стоки отъ отоманско произхождение сж се намѣрили въ България при стария митнишки режимъ съ Турция и че неизпълнението на формалноститѣ по приемането имъ и записването имъ въ магазиннитѣ книги, собствено, сж били причината за неприемане и нерегистриране на вноснитѣ декларации до момента, когато е билъ въ сила стариятъ режимъ и че това можеше отчасти да се избѣгне, ако митницитѣ бѣха функционирали до полунощъ въ петъкъ на 14 януарий т. г.; като имамъ, отъ друга страна, прѣдъ видъ, че и нашитѣ стоки, пристигнали въ турскитѣ митници до полунощъ петъкъ на 14 януарий т. г. сж били приети и обложени въ Турция по старото съглашение — намирамъ за справедливо, щото стокитѣ отъ отоманско произхождение пристигнали въ България най-късно до 12 ч. прѣзъ нощта на 14 януарий, да се обмитятъ по търговската и митнишка спогодба съ Турция, въ сила до тая дата, макаръ че въпроснитѣ стоки не сж били нито разтоварени, провѣрени, приети по манифестъ и записани въ магазинната книга, нито пъкъ за тѣхъ сж били подадени и регистрирани надлежитѣ вносни декларации въ указания срокъ.

„Като послѣдствие отъ това, сжщитѣ стоки трѣбва да се освободятъ и отъ магазинажъ, понеже задържането имъ въ митницитѣ става не по волята на притежателитѣ имъ.

„Съ настоящия проектъ-рѣшение, който ви прѣдставявамъ, се разрѣшава горниятъ въпросъ.

„София, 3 февруарий 1911 г.

„Министъръ на финанситѣ: А. Ляпчевъ.

„Р ѣ ш е н и е

за облагането на внесенитѣ до 14 януарий включително т. г. турски стоки споредъ турско-българското митнишко съглашение отъ 30 декемврий 1906 г.

„1. Стокитѣ отъ отоманско произхождение, пристигнали въ българска територия — въ митницитѣ, пристанищата и желѣзнопътнитѣ гари — най-късно до полунощъ въ петъкъ 14 януарий т. г., ако и да не сж били до това врѣме манифестирани, разтоварени, приети и декларираны по надлежния редъ да се облажатъ съгласно търговско-митнишката спогодба между Турция и България отъ 30 декемврий 1906 г.

„2. Дава се петъ дена срокъ слѣдъ деня на влизане въ сила настоящето рѣшение за обмитването на поменатитѣ въ пунктъ 1 отомански стоки; ако не бѣдатъ обмитени въ този срокъ, тѣ губятъ правото, което имъ се дава въ пунктъ 1 и ще се облажатъ съ мито и други берии по режима, който е въ сила въ момента на заплащане митнитѣ права.

„3. Стокитѣ по пунктъ 1, които бѣдатъ обмитени въ срока, даденъ въ пунктъ 2, се освобождаватъ отъ магазинажъ; а ония, които не бѣдатъ обмитени въ сѣщия срокъ, ще се облажатъ съ магазинажъ на общо основание.

„4. Събранитѣ въ повече мита и други берии за сжщитѣ стоки, прѣди влизането въ сила на това рѣшение, да се повърнатъ на правоимѣющитѣ.“

Прѣседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля ония г. г. народни прѣдставители, които сж съгласни, щото да се одобри направеното прѣдложение отъ

*) Списъкътъ се намира на стр. 3018 отъ дневницитѣ

г. министра на финансите да се вземе това решение, което биде прочетено отъ заместникъ-докладчика г. Екимова, да си вдигнатъ ржката. (Мнозинство) Събранието приема.

Министъръ А. Ляпчевъ: Дайте, моля нѣколко минути отидихъ.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Давамъ 10 минути отидихъ.

(Слѣдъ отидихъ)

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: (Звъни) Засѣданието продължава.

Слѣдва на дневенъ редъ: продължение разискванията по доклада на парламентарната слѣдствена комисия по издирване и установяване фактитъ на обвинението срѣщу нѣкои отъ бившитъ министри отъ кабинетитъ: Р. Петровъ, Д. Петковъ, д-ръ П. Гудевъ.

Има думата бившиятъ министъръ-прѣдседател г. Рачо Петровъ.

Р. Петровъ: Г. г. народни прѣдставители! Слѣдъ всячки дебати, които станаха тукъ, азъ нѣмамъ намѣрение да ви отнемамъ твърдѣ много врѣме, защото нѣма да се спра нито въ разяснение на факти и аргументи, нито пъкъ да оборвамъ мнѣнията на тѣзи, които може да сж били противни на възгледитъ и убѣжденията, които съмъ ималъ азъ. Азъ ще направя само една малка рекапитулация на основанията, върху които се съзидатъ обвиненията противъ менъ, за да се види, доколко **тия мнѣния** сж основани на факти, както това се изисква отъ чл. 1 отъ закона за сѣдене на министритъ, а не само върху сѣждения, възгледи и схващания на ония, които хвърлятъ тия обвинения.

И дѣйствително, ако погледнемъ, най-напрѣдъ на въпроса за нарушението на чл. 47 отъ конституцията, вие виждате, че фактитъ говорятъ въ полза на Министерския съвѣтъ, който е приелъ рѣшението; защото, както ви казахъ и по-напрѣдъ, чл. 47 е ясенъ, той изисква прѣдставянето разпорежданията и наредбитъ, които е направилъ Министерскиятъ съвѣтъ за одобрение на първото слѣдъ това свикано Народно събрание. Народното събрание ги е одобрило и, споредъ моето схващане и споредъ схващането на други, които сж говорили тукъ, даже до известна степенъ, споредъ схващането — както ми казаха — и на г. д-ръ Данева, еднѣжъ Народното събрание одобрило разпорежданията и наредбитъ, чл. 47 е изпълненъ и, естествено, всѣкава отговорностъ отъ Министерския съвѣтъ пада. Фактитъ говорятъ за буквалното изпълнение на исканията на конституцията. Спорътъ произхожда само отъ начина въ схващанията на възгледитъ, на формата, на окръжающитъ обстоятелства и условия, които сж съпrowождали одобрението на Народното събрание. Но фактитъ въ всѣки случай си остава фактъ: ние сме прѣдставили на Народното събрание за одобрение нашитъ разпореждания и наредби, както иска конституцията, Народното събрание ги е одобрило и азъ смѣтамъ, че въпросътъ съ това е изчерпанъ и за министерска отговорностъ въпросъ не може да става.

Колкото за другитъ ми обвинения, касающи се не до ликвидацията, а до обезщетението, дадено за Радомиръ—Кюстендилската линия и до ликвидацията на линията Нова-Загора—Пловдивъ—Сарабей, и тамъ пакъ фактитъ говорятъ свършено друго отъ онова, което въ дѣйствителностъ нѣкои искатъ да изтъкуватъ. И за едното, и за другото има постановления на Министерския съвѣтъ, които постановления не сж изпълнени веднага, за да може Министерскиятъ съвѣтъ да носи отговорностъ. Тѣзи

постановления прѣдставляватъ само мнѣния на Министерския съвѣтъ върху известни въпроси, прѣдставени на Народното събрание за одобрение и, слѣдователно, съ одобрението на исканитъ кредити за изпълнението имъ, тѣ сж одобрени. Народното събрание е одобрило тия мнѣния, отпуснало е кредити и, слѣдователно, рѣшението на Народното събрание е станало законъ съ публикуването му. Този законъ никой Министерски съвѣтъ, никой министъръ нѣма право да не го изпълнява, той е наложителенъ. И слѣдователно, министърътъ на съобщенията, който е изпълнилъ този законъ, вотиранъ отъ Народното събрание, си е изпълнилъ само дълга и не е извършилъ нѣщо, за което слѣдва да носи нѣкаква отговорностъ. Въ тия два случая азъ искамъ да обърна вниманието на Народното събрание, че въпросъ за нѣкаква намѣса на отдѣлнитъ министри и на мене лично, слѣдъ вотирането отъ Народното събрание на кредититъ и одобрението на цѣлитъ и прѣдначачението на тѣзи кредити, не съществува; има само изпълнение на тия рѣшения, на тия закони отъ министра на общественитъ сгради, въ които азъ нѣмамъ никаква намѣса. Азъ като министъръ-прѣдседател и министъръ на външнитъ работи, нито съмъ отпущалъ паритъ въ изпълнение, както казахъ, на закона, вотиранъ отъ Народното събрание, нито съмъ ги получавалъ, за да може да става дума, че азъ лично съмъ монитъ дѣйствиа съмъ оцетилъ държавата и тѣзи оцетения азъ съмъ ги направилъ за моя лична полза; защото, както ви казахъ по-напрѣдъ, законътъ е законъ, той трѣбва да се изпълнява, и никой, нито Министерскиятъ съвѣтъ, нито пъкъ който и да бжде отъ министритъ, има право да се противопостави на закона. Министърътъ на съобщенията е изпълнилъ закона; азъ не виждамъ, защо слѣдъ туй би трѣбвало той да носи каквато и да било отговорностъ. Азъ не се впускамъ въ разискване по-нататъкъ, дали съмъ участвувалъ въ рѣшенията на Министерския съвѣтъ или не, затова, защото, както казахъ, законътъ, който е вотиранъ отъ Народното събрание, би покрилъ даже обстоятелството, ако азъ бѣхъ присъствувалъ въ Министерския съвѣтъ, който е далъ само едно мнѣние, защото постановлението на Министерския съвѣтъ, одобрено вече отъ Народното събрание, не прѣдставлява отъ себе си нищо повече отъ едно мнѣние, дадено на Народното събрание, което мнѣние Народното събрание можеше да приеме или да не приеме.

Както виждате въ тритъ тия въпроси нѣма собствено разногласие въ фактитъ; има разногласие само въ възгледотъ, въ схващанията на окръжающитъ обстоятелства, на двигателитъ, които били станали причина за създаването на тия закони. Но както вие сте чули вѣроятно вчера — азъ го научихъ отъ васъ, отъ вѣстницитъ отчасти — и г. министъръ-прѣдседателътъ снощи се е произнесълъ въ смисълъ, че законитъ еднѣжъ вотирани отъ Народното събрание, тѣ се изпълняватъ и министритъ не могатъ да носятъ никаква отговорностъ за изпълнението на тия закони. Така поне азъ разбрахъ, че приблизително се е изразилъ вчера, между прочимъ, г. министъръ-прѣдседателътъ. Тѣй че, както виждате, въ тия три случая, въ които се обвинявамъ, азъ считамъ, че има рѣшения отъ Народното събрание, които сж станали закони, които, слѣдователно, сж покрили всѣкава отговорностъ, каквато би ималъ който и да бжде министъръ за мнѣнията, които е далъ и за рѣшенията, които той е взелъ.

Остава още единъ въпросъ — въпросътъ за Шарлъ и Жанъ. И по него нѣма да се простирамъ много. Вие знаете, че той е основанъ само на подозрѣния, на съмнѣния, но нѣма абсолютно никакви факти, които да уличаватъ мене въ нарушения или въ дѣйствиа противни на постановлението на чл. 155 отъ

конституцията, въ създаването, слѣдователно; на оцетения на държавата за моя лична облага. Единъ прѣдприемачъ, или комисионеръ, или пъкъ посрѣдникъ, който, може-би, за да излъже своя съдружникъ, да не му даде частта отъ комисионата или печалбата, която той е ималъ, билъ прѣдставилъ нѣкакво писмо, че той билъ далъ на този или на онзи, или че други били дали; това не може да служи като основание за подозрѣние и за обвинение на единъ министъръ-прѣдседателъ, дѣйствиата на когото, даже не сж право съприкосновени къмъ дѣлото, върху което той е трѣбвало да рѣшава тѣй или иначе. И единъ сждъ, на основание сжщитѣ аргументи, които сж приведени и въ доклада на парламентарната слѣдствена комисиия — абсолютно сжщитѣ, безъ всѣкакво различие — и единъ сждъ, казвамъ, се произнесе за стойността на тѣзи аргументи и ги намѣри несъстоятелни, клеветнически. Да се оправдавамъ сега срѣщу обвинения, които ми се хвърлятъ на основание на казано отъ единъ-кого, чрѣзъ единъ-кого, чрѣзъ пети и десети, въ които не се говори за факти, а се говори само за слухове, ще се съгласите, че това е безсмислица.

Ето защо, както виждате, г. г. народни прѣдставители, всичкитѣ обвинения, които се хвърлиха върху мене, сж обвинения, които не се основаватъ на факти, а се основаватъ само на инсинуации, или на подозрѣния, или пъкъ на своеобразни тълкувания на фактитѣ и на обстоятелствата, които сж ги съпровождали. Ето защо, азъ не счетохъ, както ви казахъ и по-напрѣдъ, за нужно да ви отнемамъ твърдѣ много врѣмето. Въ всѣки случай, азъ мога да ви увѣря, безъ колебание, че въ всичката моя дѣятелност, като министъръ-прѣдседателъ и министъръ на външнитѣ работи, азъ съмъ се старалъ, доколкото сж ми позволявали силитѣ, да дѣйствувамъ добросъвѣстно, чистосърдечно и да защищавамъ материалнитѣ и моралнитѣ интереси на България, въ най-високата степенъ, въ която ми е диктувало това, както ви казахъ и по-напрѣдъ, дългътъ на гражданина и министъръ.

Ваша воля е да рѣшите, г-да, както щете. Като разсждите безпристрастно върху моитѣ минали дѣйствия, произнесете се тѣй, както добросъвѣстността и дългътъ ви налагатъ.

Прѣдседателствуващъ Н. Гимиджийски: Има думата бившиятъ министъръ г. д-ръ Петъръ Гудевъ.

Д-ръ П. Гудевъ: Г. г. народни прѣдставители! Само нѣколко думи. Сумитѣ, които камарата, Народното събрание гласува и даватъ на разположение на разнитѣ министерства, иматъ за цѣль, поотдѣлно, удовлетворението на нѣкоя държавна нужда. Удовлетворението на тая нужда, цѣльта, за която тѣ сж отпуснати, постига ли се всѣкога въ еднаква степенъ? Не. При единъ министъръ, при единъ обстоятелства, отпуснатата сума ще постигне по-добъръ своята цѣль, ще удовлетвори съ по-голѣма полза нуждитѣ, за които е отпусната, а при другъ министъръ, при други обстоятелства и при друго министерство, ще постигне прѣдначачението си въ по-слаба степенъ. Разликата между единия и другия случай съставлява винаги врѣда за държавата. Тая врѣда, е ли, обаче, оная, за която говори чл. 155 отъ конституцията? Нека да илюстрирамъ мисълта си съ единъ примѣръ. Отпуска се на извѣстно министерство дадена сума за доставка на материали, да кажемъ, за желѣзницитѣ; отпуска се еднаква сума и на другъ министъръ по това вѣдомство, при друго министерство, за сжщата цѣль. Оказва се, обаче, че материалитѣ, доставени отъ двамата различни министри, не сж еднакви: съ единитѣ е принесена по-голѣма полза на държавата, отколкото съ

другитѣ. Врѣдата, която държавата прѣтърпѣва въ единия и въ другия случай, е ли оная врѣда, която прѣдвижда чл. 155 отъ конституцията? Не. Защото въ изпълнението на всѣки, абсолютно на всѣки бюджетъ, може да се намѣри подобна врѣда, принесена на държавата. То е въпросъ на тълкувание и на оцѣнка, за които, не само всѣка партия, но всѣки отъ насъ отдѣлно има своя мѣрка. Щомъ сж запазени всичкитѣ форми и условия, изискуеми отъ закона, при изразходването на извѣстенъ кредитъ отъ бюджета, врѣдата, за която говори чл. 155 отъ конституцията, не сжществува. Отговорността, подъ която може да попадне въ такъвъ случай респективниятъ министъръ, е само политическа. За да има криминална, углавна отговорностъ, трѣбва да има беззаконие, трѣбва да има врѣда, нанесена на държавата съ изнасилването, съ нарушението на нѣкой законъ. За врѣда, нанесена на държавата отъ нѣкой министъръ, при съблюдението на законитѣ, той е само политически отговоренъ. Така се разбира и така се практикува въ цѣль свѣтъ министерската отговорностъ. Ще ви цитирамъ по този въпросъ мнѣнието на единъ всеизвѣстенъ професоръ по конституционно право, на който се позовава и уважаемиятъ шуменски народенъ прѣдставител г. Краевъ — проф. Есменъ. Той казва: (Чете) „Англичанитѣ сж първитѣ, които разрѣшиха въпроса за отговорността на изпълнителната властъ, като я прѣнесоха отъ държавния глава върху министритѣ. Тѣ направиха министритѣ отговорни прѣдъ парламента и прѣдъ сждебната властъ. Прѣдъ парламента тѣ сж отговорни за своитѣ дѣйствия, които може да се считатъ като погрѣшки, или съ които сж нанесени врѣди на нацията; прѣдъ сждебната властъ тѣ сж отговорни за противозаконнитѣ си дѣйствия. Въ това се състои углавната отговорностъ: трѣбва отъ страна на министра да е извършено противозаконно дѣяние, да е нарушенъ нѣкой законъ, да сж изнасилени изричнитѣ прѣдписания на нѣкой законъ“. И по-нататкъ, като разглежда практиката въ Англия по министерската отговорностъ, той казва: (Чете) „Но тая наредба — думата е за углавната отговорностъ на министритѣ и за начина на сжденето имъ — тая углавна отговорностъ, която изглежда отъ такава капитална важностъ, щото е вписана въ конституцитѣ на всички съвършени народи съ парламентарно управление, се счита днесъ отъ англичанитѣ като непотрѣбна, защото е останала въ забвение. Чрѣзъ послѣднитѣ 100 години тая наредба не е прилагана въ Англия и това е много понатно. Политическата отговорностъ на министритѣ въ парламентарното управление прави излишно това старо оръжие и го оставя да го яде ръждата, защото прѣдварителнитѣ мѣрки замѣстиха наказателнитѣ. Щомъ камарата може да сваля единъ министъръ, когато пожелае, нѣма нужда да го прѣслѣдва углавно. Сжщото нѣщо става у всичкитѣ народи — забѣлжете добръ — съ парламентарно управление“. Ако камарата оставя на властъ единъ министъръ, който върши прѣстѣпления, това показва, че тя не е изпълнила добръ дължността си на контролоръ, отговорността пада върху нея и тя понася наказанието си въ изборитѣ. Защо англичанитѣ поставятъ така? Защото въковниятъ опитъ ги е научилъ, че послѣдствията отъ углавното прѣслѣждане на единъ министъръ, а още повече на единъ кабинетъ, прѣдставляющъ една цѣла партия, сж несравнено по-гибелни за страната и народа, отколкото изоставянето на такова прѣслѣждане. Когато подобно едно прѣслѣждане се свърши съ оправданието на обвиняемия, което става въ повечето случаи, естественото послѣдствие е, че той се издига въ очитѣ на съглажданиитѣ си, а още повече въ тия на своитѣ съпартизани и, слѣдователно, неговото повторно вземане на властъ става възможно. Но кой не съзира изпитанията, на които ще бѣде изложена съвѣстътъ

на такъв единъ властникъ, гоненъ, прѣслѣдванъ, изтезаванъ душевно, безъ основание? Неволно у него ще изникне мисълта да си послужи съ придобитата власт и да си отмъсти на ония, които неоснователно сж го изтезавали, или да извърши приписванитъ му прѣстѣпления, та, ако го обвиняватъ и изтезаватъ, поне да има за какво. Невинно прѣслѣдваниятъ служителъ става крайно опасенъ, ако се повърне на поста, който е занимавалъ. Затова, на сѣдени единъжъ чиновници е опасно да се даватъ изново служби. Но когато това става съ едно политическо лице, още повече съ една партия, тая опасностъ е хиляди пѣти по-голяма, защото повършането ѝ на власт е въ нейнитъ рѣчи. И когато я поеме, като неограниченъ господаръ на положението, както това е у насъ, нейнитъ привърженици трудно могатъ да устоятъ и на съблазненieto да се удовлетворятъ по единъ или другъ начинъ за изтѣрпѣнитъ изтезания. По този начинъ злото, за прѣмахването на което се прѣдприема углавното прѣслѣждане срѣщу извѣстни министри, водители на нѣкоя партия, се увеличава, вмѣсто да се ограничава. Англичанитъ въ продължение на вѣкове тѣ сж изпитали на гърба си тая истина и затова се ограничаватъ да налагатъ на провиненитъ си министри само политическа, а не углавна отговорностъ. Сжщиятъ професоръ, като разглежда постановлението на френската конституция относително тая отговорностъ на министритъ, което постановление гласи, че „министритъ могатъ да бѣдатъ прѣслѣдвани углавно; може да бѣде възбудено противъ тѣхъ прѣслѣждане отъ камарата за прѣстѣпления, които тѣ сж извършили при управленieto, или при изпълнение на своята служба; въ такъвъ случай тѣ се сѣдятъ отъ единого си“, въпросътъ е сега да се знае, казва сжщиятъ професоръ, какво трѣбва да се разбира подъ думитъ „за извършени прѣстѣпления при управленieto или при изпълнението на своята служба“. За да може обвинението да се повдигне, за да послѣдва едно осѣждане, трѣбва непременно дѣянieto, което се приписва на министра, да може да се подведе подъ нѣкое отъ наказанията, прѣдвидѣни въ наказателния кодексъ; трѣбва това дѣяние да е изрично прѣдвидѣно и наказуемо отъ единъ текстъ на наказателния кодексъ. И той обяснява тази мисълъ на какви основи почива: че не може да има прѣстѣпление, докогато нѣма законъ, който да забранява дѣянieto, извършено съ него.

Г. г. народни прѣдставители! Ако за врѣда, припесена на държавата при точното изпълнение и съблюденie прѣдписанията на законитъ, се допусне углавна отговорностъ, тогава управленieto на държавата става невъзможно. А такава е врѣдата, която ми се приписва, че съмъ принесълъ на държавата съ употреблението на кредититъ, дадени на разположенieto ми, като министъръ на полицията. При тѣхното употреблениe азъ съмъ се съобразявалъ съ правилата, които прѣдписватъ сжществующитъ закони въ страната. Каква е пѣлта, за която се отпуща безотчетниятъ или безусловниятъ фондъ? Какви сж държавнитъ нужди, за които той се прѣдназначавалъ, и коя отъ тѣхъ азъ не съмъ удовлетворилъ, за да има причинена врѣда на държавата? Говоря за безусловния фондъ, защото за отговорностъ по употреблението кредита за полицията на обществената безопасностъ не може и дума да става при сжществуването на официални оправдателни документи, докогато не се докаже, че тѣ сж фалшифицирани. Доказва ли се тази врѣда съ друго, освѣнъ съ тълкуването, което се дава на факта, че чрезъ смѣтката си при банката съмъ употребилъ за разни пѣли находящитъ се на мой кредитъ суми? Може ли на основание само на подобно едно тълкувание да се излага на криминална или углавна отговорностъ единъ министъръ, който и да билъ той? Даже и да

е установено по единъ безспоренъ начинъ, че не съмъ удовлетворявалъ нуждитъ на държавата, за които този фондъ се прѣдназначавалъ, и че наистина съмъ нанесълъ врѣдата, която нѣкои искатъ да видятъ въ случая, пакъ за нея отговорността може да бѣде само политическа, защото е причинена при точното изпълнение на прѣдписанията на сжществующитъ закони. Слѣдователно, не е отъ естеството на врѣдитъ, за които се говори въ чл. 155 отъ конституцията.

Г. г. народни прѣдставители! Пропуснахъ да отбѣлжа съ двѣ думи само мнѣнието на другъ единъ професоръ по конституционно право, Дюги, относително углавната отговорностъ на министритъ. Като говори за тая отговорностъ, той казва: (Чете) „Криминалната отговорностъ, която сжществува днесъ въ всички държави съ парламентарно управление, се различава отъ политическата отговорностъ, тя може да се възбужда само когато единъ министъръ, при изпълнението на службата си, е извършилъ нѣкой актъ, прѣдвидѣнъ и точно опрѣдѣленъ въ наказателния законъ и съставляющъ прѣстѣпление. Никой сѣдъ, нито даже Върховниятъ държавенъ сѣдъ, който въ Франция е сенатътъ, не може да осѣди единъ министъръ за нѣкакво мнимо прѣстѣпление, извършено при изпълнение на службата, което не е прѣдвидѣно и опрѣдѣлено въ наказателния законъ“.

Г. г. народни прѣдставители! Вие тукъ, при одобрението отчета на Смѣтната палата за упражнението на бюджета прѣзъ 1907 г., сте издали вашето рѣшение относително упражнението на този бюджетъ. Сте го одобрили и, слѣдователно, памѣрили сте, че всичкитъ разходи, направени по него, сж били извършени правилно. Вашиятъ вотъ съставлява единъ законъ; съ този законъ моята отговорностъ е покрита. Нѣма нужда да ви посочвамъ азъ важноста на мисията, която трѣбва да изпълнявате като Народно събрание; всѣки отъ васъ съзнава нейната важностъ по-добре отъ други. Вие сте длѣжни да изисквате отъ всички министри, и отъ всѣкиго отдѣлно, да изпълнява своя длѣгъ, и да го изпълнява докрай, безъ да гледа мжкнитъ и изпитанията, на които може да се изложи; вие сте длѣжни да му изисквате да изпълни длѣгъта си, каквито и да бѣдатъ обвиненията и нападкитъ, които може да прѣдизвика съ това, защото само по този начинъ могатъ да се запазятъ висшитъ държавни интереси, повѣрени на грижитъ на министра. Такъвъ единъ длѣгъ се старая да изпълня и азъ, като отказвамъ да направя публично достояние, по какъвъ начинъ съмъ изпълнявалъ службата на тайната полиция, съ която бѣхъ натоваренъ като министъръ на полицията, за която ми бѣха дадени кредити, употреблението на които съставляватъ прѣдметъ на отправенитъ противъ мене обвинения. Азъ нѣмамъ право да искамъ отъ васъ насърчение срѣщу душевнитъ изтезания, на които съмъ подложенъ отъ години вече отъ страна на жадни за отмъщение партизани-вѣстникари, по сжщата тая причина, защото съмъ вашъ политически противникъ; но имамъ право да напомня, че вие сте длѣжни да не поставяте никой български министъръ, който и да билъ той, даже вашъ политически противникъ, въ нуждата за своя защита да отиде противъ длѣгъта си, като министъръ, защото, ако отъ това той може да спечели, общественитъ интереси сж, които ще пострадатъ. А вие, не само като народни прѣдставители, но и като българи даже, трѣбва да пазите тия интереси.

Г. г. народни прѣдставители! Тукъ ви се цитира отпушането отъ ваша страна на единъ кредитъ отъ 250,000 л., за извѣстни нужди на държавата, интереситъ на които изискватъ употреблението на този кредитъ да стане по конфиденциаленъ начинъ. Не е ли ваше право, не е ли вашъ длѣгъ да искате отъ министра, въ разположенieto на когото е билъ оставенъ този кредитъ, да запази по всѣкакъвъ начинъ

мълчание за изразходването му, даже и тогазъ, когато той би се намърсилъ изложенъ на най-безмилостни обвинения по този случай. Да, вие сте длъжни да сторите това, вие нѣмате право да го поставите въ необходимостта да наруши дълга си, за да се защити. Въ сжщото положение се намирамъ и азъ. Ако мислите, че дългътъ ви диктува да бѣда даденъ подъ съдъ, защото въ изпълнението на моя дългъ, като български министъръ, отказвамъ да извадя наявъ тукъ, какъ съмъ удовлетворявалъ нуждитъ, за които ми бѣха дадени тайнитъ фондове, гласувайте за моето прѣслѣждане. Считамъ за нужно, обаче, да припомня, че това ще бѣде първиятъ случай, не само у насъ, но и въ цѣлия свѣтъ, дѣто единъ министъръ се тегли подъ углавна отговорностъ за употребленieto даденитъ му на разположение секретни фондове. Вие може да рѣшите това, защото имате суверенното право да го направите, но по този начинъ ще дадете на свѣта едно доказателство въ повече, за да пропизира напѣтъ поредки и дѣла, да се надсмива надъ нашето разбиране на парламентарнитъ начала. Но, вие нѣма да направите това и не бива да го направите, не за моята личностъ, а въ името на мотивитъ, които ви ръководятъ по това дѣло, за да запазите достолюбието, доброто име на България, за която и вие милѣте, и трѣбва да милѣте, като нейни чада.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Има думата бившиятъ министъръ на войната г. генералъ Михаилъ Савовъ.

М. Савовъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ нѣма да злоупотрѣбявамъ съ вашето търпѣние и заради това ще бѣда кратъкъ. За да постигна тая цѣль, г. г. народни прѣдставители, азъ ще сведа въ нѣколко точки възраженията на г. г. ораторитъ по обясненията, които имахъ честта да ви дамъ завчера, и ще се постарая и азъ да прѣдставя прѣдъ васъ мнитъ и, слѣдователно, да остане на васъ, въ зависимостъ отъ онова, което сте чули отъ тѣхъ, което имате да чуете като последна дума отъ мене, да си съставите своето заключение и, съобразно съ него, да вземете своето рѣшение.

Всичкитъ възражения, г. г. народни прѣдставители, както сте имали възможностъ да чуете, се свеждатъ въ слѣдующитъ нѣколко точки. Първо, че систематически съмъ нарушавалъ законитъ съ користолобива цѣль, че съмъ купилъ скъпо патрони, пакъ съ користолобива цѣль, че съмъ купилъ скъпо шинели съ сжщата цѣль, че съмъ купилъ скъпо коне, пакъ съ сжщата цѣль, че имало протоколъ отъ артилерийския комитетъ да не се взема шнайдеритъ, а пъкъ азъ съмъ заповѣдалъ да се вземе, че пушкитъ, които съмъ доставилъ въ мое врѣме, сж били скъпи, или че сегашнитъ пушки, които сж купени отъ моя уважаемъ наследникъ, сж по-евтини отъ ония, които съмъ доставилъ азъ и, най-послѣ, че съмъ купилъ патрони въ елементи около 30 милиона, които, споредъ твърдението на г. Милева, основано на свѣдѣния, не зная откъдѣ получени, могли да бѣдатъ снаряжени въ шестъ мѣсеца, и слѣдователно, такава една мѣрка не е могла да се оправдава, понеже арсеналътъ не е могълъ да снарядява въ день повече отъ 10 хиляди. Азъ, г. г. народни прѣдставители, както ви казахъ, ще прѣдставя своитъ възражения. Пристъпамъ къмъ първата точка по нарушението на законитъ.

Отъ онова, което сте слушали отъ г. Гиргинова, вие сте забѣлѣжили твърдѣ добръ, че г. Гиргиновъ е базиралъ своитъ възражения изключително на ония обяснения, които имахъ честта да прѣдставя прѣдъ васъ по доклада на анкетната комисия. Неговитъ възражения визиратъ изключително дѣйствиата ми, като изходящи отъ закона за снабдяване вой-

ската съ прѣдмети и пр. Обаче, прѣдъ почитаемата слѣдствена комисия, както и прѣдъ васъ, азъ прѣдставихъ допълнителни обяснения — прѣдъ почитаемата слѣдствена комисия мнитъ допълнителни обяснения сж писмени, а прѣдъ васъ устни, но тѣ сж протоколирани тукъ. Отъ тия допълнителни обяснения вие видѣхте, че азъ раздѣляхъ, както и законътъ ги раздѣля, доставкитъ на двѣ категории, на два рода доставки — категория, която спада въ така нареченитъ тайни доставки, отъ естество на таенъ характеръ, и доставки, които не сж въ тая категория. Чл. 3 отъ закона за снабдяване войската съ прѣдмети за въоръжение казва, че Военното министерство въ своитъ дѣйствиа трѣбва да се ръководи отъ закона за публичнитъ търгове и, като изключение, законътъ за снабдяване войската и пр. допуца на военния министъръ, безъ разрѣшение отъ Министерския съвѣтъ, да сключва контракти по доброволно съгласие до 10 хиляди лева, а контракти по стопански начинъ — до петъ хиляди лева. Обаче законътъ за снабдяване на войската съ прѣдмети и пр. не третира въпроса, какъ трѣбва да бѣдатъ раздѣлени доставкитъ, защото това го има въ закона за публичнитъ търгове, нито пъкъ третира въпроса, какви трѣбва да бѣдатъ търговетъ — съ явна или тайна конкуренция, защото чл. 3 заповѣда да се съобразяваме съ закона за публичнитъ търгове, понеже тази материя тамъ се третира. Добръ, така поставенъ въпросътъ, всички доставки, които иматъ таенъ характеръ, като снаряди, орждия, пушки, барутъ, трѣбва да се произвеждатъ съгласно чл. 40 буква в отъ закона за публичнитъ търгове, въ който — питрахъ ви завчера — изрично е казано, че за доставки, именно по буква в отъ сжщия членъ, които сж отъ таенъ характеръ, търгове не се произвеждатъ: за да има търгъ, трѣбва да има тържна комисия, трѣбва да има конкуренция и прѣтържка, а при доставкитъ или контрактитъ по доброволно съгласие нѣма конкуренция, нѣма и прѣтържка. Независимо отъ туй, чл. 43 буква г отъ закона за публичнитъ търгове изрично ви казва, че въ случай, когато трѣбва да се сключатъ контракти по доброволно съгласие, тѣзи контракти се сключватъ или отъ комисия, или отъ началника на укрѣждението, или чрезъ кореспонденция. Какво виждате вие отъ докладитъ на почитаемитъ анкетна или слѣдствена комисии? Материяלתъ тамъ е изложенъ много подробно и вие виждате, че се третира въпросътъ за снаряди, за орждия, за барутъ, за пушки; по всички тѣзи доставки, както имахъ честта да изложа и миналия и поминалия пътъ, има назначавани комисии. Така, за купуването на орждията е била назначавана комисия, за доставката на снарядитъ имало е комисия, за купуване на барута, имало е комисия, най-послѣ, за доставката на патронитъ, въ единъ само изключителенъ случай, пакъ е имало назначена комисия, която да приеме офертитъ. Отъ друга страна, виждате, че за доставкитъ, които не спадатъ въ тайния характеръ, т. е. не спадатъ подъ удара на чл. 40 отъ закона за публичнитъ търгове, се произвеждатъ съгласно закона за снабдяване войската, защото чл. 8 отъ този законъ не визира родоветъ на доставкитъ; тамъ не се говори за всички родове доставки, а се казва изрично всички доставки, т. е. отъ таенъ характеръ. Тамъ има назначавани комисии, както за шинелитъ, така и за конетъ; въ единъ изключителенъ случай пакъ за конетъ; нѣма да обяснявамъ така сжщо за всички други нѣща, за навуша и т. н., които сж купувани: това го има въ доклада на почитаемата анкетна комисия, може ясно да се види, стига тия два вида доставки да се раздѣлятъ по категории. Добръ, единъжъ така поставенъ въпросътъ, азъ не виждамъ дѣ съмъ нарушилъ тукъ закона за снабдяване войската съ прѣдмети; когато за доставкитъ на шинели, навуша и пр. съмъ назначавалъ комисии по жрѣбие съ граждански лица, както ви-

дѣхте и за седлата, и за конетѣ въ много случаи, не въ всички; дѣ съмъ нарушилъ чл. 40 отъ закона за публичнитѣ търгове, когато всички тайни доставки азъ съмъ сключвалъ съ контракти по доброволно съгласие, дѣ съмъ нарушилъ чл. 43 отъ сѣщия законъ, когато за тоя родъ доставки азъ съмъ назначавалъ всѣкога комисии; контрактитѣ, наистина, сѣ подписвани отъ мене, но това не значи, че азъ съмъ търгувалъ направо. Азъ ви обяснихъ и миналия пѣтъ, какъвъ е редътъ въ Военното министерство и този редъ се пази и до днесъ, защото такъвъ е нерархическия редъ не само по правата въ домакинско отношение, но и по правата въ строево отношение. Тия нѣща сѣ свързани и така вървятъ. Има отдѣлни случаи, дѣто съмъ заповѣдвалъ телеграфически, безъ комисии, да се порѣча у Рота и Келера по 125 л. хилядата патрони и пр. — по-долу ще обясня това. Но кога е било това? Азъ обяснихъ миналия пѣтъ, че това е било на 17 и 18 септември. И азъ даже не съмъ телеграфирвалъ, а съмъ заповѣдвалъ да се телеграфира. Какво е станало, азъ ще обясня по-нататкъ. Обаче и въ този случай нито съмъ викалъ подрядчицитѣ тукъ, нито пъкъ съмъ прѣговарялъ съ тѣхъ тукъ; телеграфически сѣ прѣдложили — това го има въ доклада на анкетната комисия — цѣни 128 л., не помня точно колко, но послѣ ние сме имъ прѣдложили 125 л., и тѣ сѣ приели тия цѣни. Това, обаче, не е едно нарушение на закона, защото чл. 43 буква г отъ сѣщия законъ изрично казва, че доставки отъ тоя родъ, направо отъ производителитѣ, могатъ да ставатъ и чрѣзъ кореспонденция. И доставкитѣ на всички барути, купувани отъ Ротъ-Вайлерскитѣ фабрики сѣ правени тоже чрѣзъ кореспонденция, пакъ на основание чл. 43 буква г отъ сѣщия законъ. Защо? Защото, за да назначите комисия, трѣбва да произведете търгъ. За да има търгъ, трѣбва да има конкуренция. Тукъ доставката става чрѣзъ кореспонденция не само затова, че е тайна, ами затова, че тази фабрика има патентъ да доставлява барути на цѣла Европа. Нѣма отъ да вземете този нитроглицериновъ барути, освѣнъ отъ тази фабрика. Остава само въпросътъ, ако цѣнитѣ сѣ много високи, да намалите колкото можете, и съ това да свършите въпроса. И ако почитаемата слѣдствена комисия бѣ провѣрила по колко лева е струвалъ килограмътъ нитроглицериновъ барути въ мое врѣме и по колко е струвалъ въ врѣмето на моя прѣдшественикъ, щѣме да види, че азъ съмъ намалилъ съ 2 л. на килограмъ — отъ 14 л. съмъ намалилъ цѣната на 12 л. И ако азъ знаехъ, че почитаемата слѣдствена комисия ще наблѣгне на този въпросъ, щѣхъ да прѣдставя удостоверение отъ Военното министерство, че това е така; могатъ да се прѣгледатъ всички контракти тамъ, и ще се види, слѣдователно, че нито е нарушенъ законътъ тукъ, нито пъкъ има причини да се подозира, че азъ даже не съмъ се старалъ и въ този случай — макаръ и да сме били плѣнници, така да се каже, въ рѣцѣтъ на една фабрика, понеже не можехме да вземемъ отъ другадѣ барути — да запазя, доколкото ми сѣ позволявали силитѣ, интереситѣ на държавата.

Ето защо, г. г. народни прѣдставители, по първата точка за нарушението на законитѣ, считамъ, че моитѣ доводи сѣ основателни, и основателни сѣ тѣ още и за това, че Върховната смѣтна палата, както казахъ и миналия пѣтъ, е признала разходитѣ за правилни. Ония доводи, които уважаемиятъ г. д-ръ Гиргиновъ е привелъ тукъ, не сѣ прави. Ако азъ знаехъ, че това възражение ще ми се прѣдставява, щѣхъ да взема отъ Военното министерство удостоверение, отъ което да се провѣри онова, което азъ твърдя: дали сѣ оправдани тия разходи и дали Смѣтната палата ги е признала за правилни или не. Но не знаехъ. Обаче това, което азъ твърдя, може да се провѣри и ще се види, че разходитѣ — сѣ изклю-

чение, може-би, на тия отъ 1907 г., ако не сѣ приключени — които засѣга докладътъ на почитаемата слѣдствена комисия, а именно отъ 1903, 1904 и 1905 г. сѣ напълно оправдателни. Какъ става признаването на разходитѣ отъ Върховната смѣтна палата за правилни? Както знаете, за да се плати извѣстна доставка, трѣбва да издадете платежни заповѣди. Тѣ биватъ два вида: авансови, които се визиратъ отъ Смѣтната палата съ едно условие — за да се оправдаятъ въ послѣдствие разходитѣ и платежни заповѣди, които се визиратъ отъ Смѣтната палата, като прѣдставите едновременно къмъ тѣхъ оправдателни документи по доставката, за която сѣ издадени тия платежни заповѣди. Тия оправдателни документи включватъ въ себе си и контракта, и рѣшението на Министерския съветъ, и протокола на комисията, която е извършила доставката, ако е имало тържна комисия или, ако е пѣмало, кореспонденцията, която е била размѣнена, по чл. 43 буква г, между Военното министерство и фабриката; най-послѣ, разпискитѣ, че паритѣ сѣ получени. Е добръ, всички мои платежни заповѣди по доставкитѣ отъ 1903 и 1904 г. сѣ визирани не като авансови платежни заповѣди, а като такива, които сѣ визирани, слѣдъ като документитѣ сѣ били прѣдставени, за които има и съобщение даже, ако не се лъжа, въ Военното министерство. Слѣдователно, ако Върховната смѣтна палата е признала тѣхъ за редовни, съ това тя е дала да разберемъ, че пѣтътъ, по който съмъ слѣдвалъ, както ви казахъ миналия пѣтъ, е билъ правъ и че той е сѣщиятъ пѣтъ, по който сѣ вървѣли и моитѣ прѣдшественици до 1906 г., за което ви прѣдставихъ и удостоверение. Тукъ не може да се подозира — даже и ако се допусне — което е противно на моето становище — че има нѣкакво нарушение, не може да се допусне, че това е едно умнижено нарушение на законитѣ. Какъ ставатъ тия доставки по сегашния законъ? По сѣщия начинъ. Чл. 21 отъ настоящия законъ, който третира този въпросъ, не е нищо друго, освѣнъ перифразовка на старитѣ разпоредби на чл. чл. 40 и 43 отъ закона за публичнитѣ търгове. Азъ не зная новия законъ, но този, който влѣзе въ сила въ 1906 г. И азъ съмъ билъ единъ отъ тия, които съмъ настоявалъ прѣдъ министъра на финанситѣ да уредира тази материя, за да не се ръководимъ отъ два закона и да се бъркаме. Азъ съмъ билъ този воененъ министъръ, който е внеслъ въ Народното собрание нѣкога закона за снабдяване войската съ прѣдмети и нека ми бѣде позволено да кажа, че съмъ въ положение да зная, каква е била цѣльта, която тоя законъ е прѣслѣдвалъ. Дотогава, по старитѣ руски наредби, съществуваша постоянни комисии, които произвеждаха търговетѣ и приемаха материалитѣ въ продължение на цѣла година, тѣй че, имаха възможностъ да се опознаватъ съ подрядчицитѣ и съставляваха голѣмо затруднение, въ слѣдствие на което тѣзи постоянни комисии трѣбваше да се унищожатъ съ този законъ и да се оставятъ да съществуватъ само за доставки, които не сѣ отъ категорията на тайнитѣ.

Нека сега, г. г. народни прѣдставители, прѣминемъ къмъ другитѣ точки. По патронитѣ отъ Вайса, възраженията на г. Гиргинова се свеждатъ къмъ това, че цѣнитѣ на тия патрони сѣ били скъпи. И имало е, слѣдователно, основание, като се свърже тази доставка съ аферата Шарлъ-Жанъ, да се мисли, че тукъ тази фабрика е била облагодѣтелствувана нарочно. И за да може да потвърди това си мнѣние, г. Гиргиновъ се ссилае на факта, че въ полза на подрядчика сѣ били направени за негово облагодѣтелствуване единъ видъ много отстъпления: контрактътъ е билъ сключенъ за 25 дена, вмѣсто за 23; че имало и клауза, по силата на която съмъ билъ длъженъ да приемамъ патронитѣ, макаръ да бждатъ добри или лоши; че не е била вземана глоба, когато

фабриката не е доставила патронитѣ наврѣме, и че доставенитѣ патрони, макаръ фабриката да не е устояла на задължението си да достави всичкитѣ поръчани патрони, били платени пакъ по 125 л.

Историята на доставката на патронитѣ, г-да, вамъ е известна. Азъ ви дадохъ подробни обяснения и въ двата случая. Днесъ азъ ще бъда много кратъкъ.

Хвърля се вина на военния министъръ, че не билъ одобрилъ офертата на Хаджиенова и не я одобрилъ умишлено. Азъ казахъ, че не съмъ я взелъ въ внимание, едно, защото нѣмаше тогава никаква разпоредба да се купуватъ патрони и, второ, защото Хаджиеновата оферта бѣше скъпа. И азъ ще направя сега едно изчисление и вие ще видите, че е тъй. Независимо отъ туй, че тя е била по-скъпа, това се вижда още отъ факта, че когато подиръ 15 дена заповѣдахъ да се повикатъ тукъ фабрикантитѣ на патрони, назначи се комисия, и тя произведе търгъ, фабрикантитѣ дали офертитѣ си и тогава Ротъ даде 116 л.; слѣдователно, има една разлика между цѣната на Хаджиенова и оная на Рота, като неговъ прѣдставителъ, отъ 8 л. — това ще видите отъ доклада на анкетната комисия, стр. 258, дѣсенъ съдебенъ. Мога да се обвинявамъ, че съмъ взелъ подъ внимание офертата на Вайса, а не на Рота отъ 116 л. хилядата, само въ тоя случай, ако резултата отъ тоя търгъ не бѣхъ прѣдставилъ въ Министерския съвѣтъ. Четете доклада на анкетната комисия, стр. 281 и тамъ ще намерите единъ докладъ на военния министъръ до Министерския съвѣтъ отъ 31 юлий. Въ него изрично се казва: на произведения търгъ на 18 и 19 юлий офицерили сж тѣзи и тѣзи и най-износна цѣна е далъ Ротъ — 116 л. хилядата, за 14 или 12 седмици. Но, заедно съ това Вайсъ е съобщилъ, че ще даде готови патрони по 125 л. хилядата, както изрично се пише въ тоя докладъ. Остава се на цѣлия Министерски съвѣтъ — не само на мене — съобразно положението, както той си обяснява, да разрѣши единтъ, или другитѣ патрони да вземе, но патрони да се взематъ. А това е 31 юлий — въ врѣме на юлската революция. Отъ всички тѣзи данни, които тукъ по единъ случай ви изложихъ, вие видѣхте, че къмъ 11 до 31 юлий е имало на турската граница 320 дружини. Добръ, Министерскиятъ съвѣтъ — не азъ, значи — постановилъ да се взематъ по 125 л. патрони отъ Вайса за 23 дена. Така е постановлението. Има ли тукъ отъ моя страна умишлено да съмъ скрилъ офертата на Рота? Има ли тукъ отъ моя страна нѣкакви дѣйствиа, които да показватъ, че азъ не съмъ искалъ да взема патрони по 116 л. хилядата? Нѣма. Но длъженъ ли бѣхъ да кажа, че има оферта по 125 л. за 23 или за 25 дена? Длъженъ бѣхъ. Защо? Защото имаше 320 дружини на турската граница, защото свѣдѣнията, които се получаваха отъ день на день, говорѣха, че днесъ, утрѣ можемъ да бъдемъ нападнати. Е добръ, ако азъ не бѣхъ уведомиралъ Министерския съвѣтъ и се случи нѣщо на 20 августъ, п бѣха ми искали мобилизация, а азъ бѣхъ съ празни ръцѣ, тогава щѣха да ми кажатъ: като е имало патрони съ 125 л. хилядата за 20 дни, вие съ какво право не сте ориентирали Министерския съвѣтъ? Защо сте отказали? И бихъ ли могълъ да бъда оправданъ въ случай на нещастие, само съ това, че понеже оная оферта бѣше отъ 125 л., слѣдователно, като е била по-скъпа, азъ я турнахъ миндери алтънда и не доложихъ на Министерския съвѣтъ, нито на Народното събрание? Азъ съ такава отговорност не можехъ да се натоваря. Днесъ, когато положението е нормално, нѣма да питамъ Министерския съвѣтъ, ще го турна безъ послѣдствие, а тогава положението бѣше друго и това ми налагаше длъгъ да го ориентирамъ, и както ще, иска вземе рѣшение, за да не тежи отговорността само върху мене. Добръ. Тогава контрактътъ се сключи и понеже доставката трѣбваше да стане за 23 или 25 дни, азъ заявихъ прѣдъ почи-

таемото Народно събрание, че не е направено никакво облагодѣтелствуване затуй, защото това е една канцеларска погрѣшка. Тая погрѣшка изхождаше оттамъ, че като се пише долу на френски, безъ да видя това, азъ прѣдставихъ на утвърждение този търгъ. 10 милиона патрона, споредъ начина на приемането, ние щѣхме да ги приемемъ, ако ги имаше готови, много по-рано, отколкото за 23 дни и, слѣдователно, нѣмаше нужда отъ тая уговорка, защото ако имаше нужда и петъ дена да искаше повече, щѣхъ да докладвамъ на Министерския съвѣтъ и той щѣше да разрѣши, защото 25 дни и 12 седмици не е едно и също — има голѣма разлика. Главниятъ елементъ и факторъ тукъ, значи, по тоя въпросъ, е било врѣмето, а не каквито и да било меркантилни съображения.

Но да оставимъ сега всички тѣзи разсуждения. Да допуснемъ, че е нѣмало даже такава обстановка и да направимъ едно изчисление. Както помните отъ фактическата частъ, която изложихъ, контрактътъ за 10 милиона патрона не се сѣстои, защото, когато първиятъ милионъ бѣше приетъ отъ комисията и бѣше натоваренъ, австрийското правителство отказа да го даде, и фабриката се видѣ принудена да не ги даде, въ слѣдствие на което трѣбваше да сключи новъ контрактъ отъ 7 септември на други условия: съ по 120 л. хилядата патрона, а не съ 125 л. хилядата. Г. Гиргиновъ има грѣшка.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Азъ Ви казахъ, че Вие, въпрѣки това, че сте въ такъвъ критически моментъ, сте възложили доставката върху единъ съвѣтъ неположителенъ доставчикъ.

М. Савовъ: Въ всѣки случай тѣ сж по 120 л. Телеграфическото разпореждане за цѣнитѣ бѣше отъ Евксиноградъ, чрѣзъ инспектора на артилерията полковникъ Бѣлова, прѣседателъ на комисията, че Вайсъ иска за тѣзи патрони по 125 л. на хилядата. Ами че въ дѣлата има монтѣ телеграми — тѣ сж посочени даже и въ доклада на почитаемата анкетна комисия — че азъ съмъ отказалъ и съмъ прѣдложилъ да намалятъ, и най-послѣ сме се споразумѣли съ по 120 л., и по този начинъ тѣзи патрони съмъ доставилъ. Да-ли подрядчикътъ е билъ надеженъ или не, азъ нѣмамъ основание да мисля и да се съглася съ онова, което току-що уважаемиятъ г. Гиргиновъ ми каза. Че подрядчикътъ е билъ добръ, се потвърждава и отъ това, че патронитѣ сж много добри и че и сега могатъ уважаемо наследникъ на два пѣти, когато е поръчалъ патрони, тамъ ги е поръчалъ. Но не бѣше отъ неговата воля да изпълни задължението, защото се яви непрѣодолима отъ него сила, а това всѣкога може да се случи. Така, значи, приехме 2 милиона отъ старитѣ, 7 милиона поръчахме отъ новитѣ, ставатъ 9 милиона, отъ които 2 милиона по 125 л. и 7 милиона по 120 л. Оставаше още да поръчаме другитѣ 6 милиона патрона; нуждата бѣше належаща. Какво трѣбваше да се направи? Да се викатъ тукъ фабрикантитѣ да офериратъ и т. н., това бѣше да се изгубятъ най-малко 10 дни, и ние бѣхме поставени въ това положение не по наша вина, а отъ желание да бързае, защото ние не се противопоставихме на тая непрѣодолима сила, за да не можемъ да вземемъ патронитѣ въ тѣзи 20 дни. Тогава какво направихме? Ние имаше да поръчаме още 6 милиона патрона. И телеграфически запитахме двѣ фабрики, по колко всѣка една отъ тѣхъ ще ни иска, за да ни достави по 3 милиона патрона. Отъ доклада на почитаемата анкетна комисия вие виждате, че сж прѣдставени цѣни: една — 128 л., друга — 126 и т. н.; най-послѣ една фабрика прѣдстави 125 л., мисля, за 3 седмици, и отъ мене има резолюция на телеграмата, която е дадена отъ инспектора на артилерията: „125 л. хилядата за три седмици, по 3 милиона патрона всѣка фабрика“. И така се поръчаха патронитѣ.

Контрактът се подписа, изпрати се и всичката работа се свърши. Значи, имаме 7 милиона патрона по 120 л. хилядата и 8 милиона по 125 л. хилядата.

Нека сега видимъ даже, ако така погледнемъ на въпроса...

Прѣдседателствуещъ Н. Гимиджийски: Азъ бихъ Ви молилъ, г. Савовъ, за работи, за които сте дали вече обяснение, да не повтаряте.

М. Савовъ: Азъ ще бъда много кратъкъ; сега правя заключение.

Д-ръ А. Гиргиновъ: Позволете, г. Савовъ.

М. Савовъ: Моля Ви, г. Гиргиновъ, недѣйте ме прѣсича, защото ще се забъркамъ.

Ако бихъ купилъ патронитѣ отъ Хаджиенова по 124 л. хилядата, щѣха да струватъ за 14 или за 12 седмици 1.860.000 л. Така поръчани патронитѣ: 2 милиона по 125 л. хилядата, 6 милиона пакъ по 125 л., 7 милиона по 120 л.; първитѣ струватъ 250.000 л., шестѣхъ милиона струватъ 750.000 л., другитѣ 7 милиона струватъ 840.000 л., или всичко 1.840.000 л. Въ юний доставката бѣше за 12 седмици, която щѣхме да имаме въ септемврий мѣсецъ; пакъ ги имаме въ края на септемврий — сжщиятъ резултатъ. Слѣдователно, моятъ възгледъ, че офертата на Хаджиенова е висока, е правиленъ. Тукъ разликата не е голѣма, но все таки има разлика отъ 20.000 л. въ ущърбъ на държавата, въпрѣки всички тѣзи затруднения.

Глоба не съмъ могълъ да взема, защото това е единъ форсе мајоре — не зависѣше отъ волята на подрядчика да не ни даде тѣзи патрони. Другъ е въпросътъ, ако бѣше обѣщалъ да ги даде въ 25 дена и не можеше да ги даде; тогава щѣхъ да го глобя. Но още на третия денъ, слѣдъ като комисията прие първи милионъ патрони и пристѣпи къмъ приемането на втори, дохожда фабрикантътъ тукъ и казва: не, складоветѣ сж затворени, забранено е; не ви се позволява. И това не е вина на подрядчика.

Казва ми се тамъ още, че имало клауза тия патрони, които сж поръчани у Вайса, и добри, и лоши, трѣбвало е да ги вземемъ. Азъ мисля, че това тълкуване произхожда отъ неправилно прѣвеждане чл. 6 отъ контракта. Чл. 6 отъ тоя контрактъ изрично казва, че българското Военно министерство, въ случай че бракува, нѣма право да иска отъ доставчика да ги рампласира, да ги замѣни. Слѣдователно, дегажираме го отъ нѣкакво задължение, въ случай че има да вземаме, напр., 10 милиона патрона, бракуваме ги и не можемъ да ги вземемъ. Но това не значи, че, ако по контракта е прѣдвидѣно патронитѣ да бждатъ черни, а той ги прѣдстави бѣли, ние да сме длѣжни да ги приемемъ; не, ние имаме технически условия, по които трѣбва да бждатъ приети. И отъ това се вижда, че чл. 6 трѣбва да се тълкува въ тая смисълъ, че, напр., имаме да вземаме 10 милиона патрона отъ готовата стока; вие имате готова стока, ще ми прѣдставите да ги приема по сжщитѣ условия, по сжщитѣ правила, както приемаме патронитѣ, които се фабрикуватъ по поръчка. Значи, отъ всѣка хиляда патрони или отъ всѣки сандѣкъ, или отъ 10.000 патрони, т. е. 10 сандѣка, ще се взематъ да се изпитатъ. Ако прѣдставенитѣ партии отъ 1.000.000 не удовлетворяватъ на условията, ще ги бракуваме; ще ни прѣдставите други — пакъ ще ги бракуваме; ще ни прѣдставите трети, ако удовлетворяватъ, ще ги вземемъ; четвъртитѣ, ако не удовлетворяватъ, ще ги бракуваме; петитѣ ще ги приемемъ, и най-послѣ по такъвъ начинъ ще върви работата, докато стигне до онова число патрони, което трѣбва да ни прѣдставите. Имате 40 милиона патрона, ще ни прѣдставите деветъ, ще ги приемемъ; ако, обаче, ни прѣдставите само шестъ милиона и не можете да ни прѣдставите

други, т. е. всичкитѣ други комисии тѣ ги намѣрватъ, че сж лоши, ще вземемъ само шестѣтъ милиона.

Д-ръ Н. Генадиевъ: Не можешъ да го назоришъ да даде още три милиона добри патрони.

М. Савовъ: Да, тамъ е въпросътъ: да не можешъ да го назоришъ; тѣй е условieto.

Слѣдователно, г. г. народни прѣдставители, като съпоставите обстоятелствата, при които е станала поръчката, историята и т. н., азъ не считамъ за нужно даже и да се спирамъ на въпроса, повдигнатъ по аферата Шарлъ и Жанъ, защото по тази доставка е много ясно, защо цѣнитѣ сж били високи. И при това вие виждате, че въ общата сложностъ нито на държавата съмъ нанесълъ нѣкаква щета — разбирамъ, да съмъ принесълъ щета, ако, когато по-рано ни се прѣдлагаха по 124 л., имаме пари и възможностъ да ги вземемъ, но не ги вземехме — нито пъкъ, отъ друга страна, обетановката е била такава, щото по моя вина да не сж били взети по 116 л. хилядата, защото, както се вижда отъ доклада на анкетната комисия, азъ съмъ искалъ да ги взема.

Шинелитѣ били лоши. Г. Гиргиновъ навелъ показанията на г. полковникъ Вълнарова и ималъ тукъ прѣдъ васъ нѣкои шинели, отъ които се виждаше, че тѣ сж лоши. Азъ ви прѣдставихъ удостоверенie отъ Военното министерство, отъ което се вижда — па и отъ книгата на почитаемата слѣдствена комисия се удостоверява — че онова, което азъ твърдя, е вѣрно. Моитѣ твърдения и обяснения прѣдъ васъ изхождатъ отъ базата на поемнитѣ условия. Казахъ, че шинелитѣ при моя прѣдшественикъ, съгласно тогавашнитѣ поемни условия, сж били по-слаби като материялъ, затова, защото единъ метъръ е трѣбвало да има тежестъ отъ 750 до 850 гр., когато шинелитѣ, които сж били поръчани отъ мене, както и тѣзи, поръчвани отъ мои прѣдшественици до 1889 г. — додѣто се сключи първиятъ дългосроченъ контрактъ — всѣкога сж имали тежестъ отъ 1.000 до 1.200 гр. и сж имали разливна сила 150, а не 130 и т. н. Така поставенъ въпросътъ, ясно е, че нашата задача е била да имаме единъ материялъ по-добъръ, по-гъстъ и по-плѣтенъ, защото хората се оплакваха прѣдъ мене, че първитѣ шинели — това е ноторно извѣстно въ войската — били много тънки и не изпѣлнявали назначението си.

С. Савовъ: Азъ съмъ билъ членъ въ такава комисия въ Шуменъ и издържаха до 300, г. генерале.

Прѣдседателствуещъ Н. Гимиджийски: Моля, г. Савовъ, не прѣкъсвайте.

М. Савовъ: Ще видимъ сега. — Когато се приематъ шинелитѣ, не военниятъ министъръ ги приема, а въ контракта е казано, че ще се прѣдаватъ въ частитѣ и въ гарнизонитѣ; и не военниятъ министъръ назначава приемнитѣ комисии, а ги назначава началникитѣ на гарнизона, като се изпращатъ поемнитѣ условия, по които трѣбва да се ръководи приемната комисия. Допущамъ, че шинелитѣ, който уважаемиятъ г. д-ръ Гиргиновъ е прѣдставилъ тукъ, може да бжде лошъ, но не е отговоренъ министърътъ за това, а е отговорна комисията, която е приемала. Азъ като министъръ, съмъ отговоренъ: първо, ако по поемнитѣ условия съмъ искалъ лоши шинели, и второ, ако нѣкой отъ приемнитѣ комисии, както уважаемиятъ г. Стоименъ Савовъ, при приемането е бракувалъ шинели, или цѣлата комисия ги е бракувала, и послѣ, като изпрати своя протоколъ на мене тукъ, азъ, въпрѣки туй, туря резолюция: да се приематъ — само тогава мога да бжде отговоренъ. Въ доклада на почитаемата слѣдствена комисия такъвъ случай нѣма. Има само единъ случай въ Пловдивъ съ Братя Астарджиеви, дѣто има изказано мнѣние отъ комисията да се бракуватъ, но не по

качеството на материала, а по шева, и моята резолюция там е: да се поправят за смѣтка на прѣд-приемача. Възможно е нѣкадѣ комиситѣ да сѣ се събрали, и да ви кажа отъ дѣ произхождатъ тия работи: не че комиситѣ бъркатъ умишлено, но тѣзи машини, съ които се изпитва разривната сила, често се развалятъ, въ послѣдно врѣме даже азъ бѣхъ принуденъ да взема специални мѣрки, защото — това бѣше по първата доставка, не по този контрактъ, а по контракта отъ 1900 г. — излѣзе такова нѣщо: бѣха бракувани шинели, понеже материалътъ имъ не отговаряше на разривната сила; намѣриха се даже въ Габрово или въ Самоковъ за лоши, но като дойдоха тукъ и ги изпитаха съ министерската машина, която е запечатана, намѣриха обратно. Ето защо азъ обрнахъ вниманието да се поправятъ тия машини и въобще да се замѣнятъ. Тѣй щото, понеже тия работи произхождатъ отъ тамъ. Въ всѣки случай, твърдѣ възможно е нѣкадѣ комиситѣ да сѣ грѣшили — не е за чудене да станатъ тия грѣшки, особено при оная бързина — по отговорността за това не е моя, а на комиситѣ.

Що се отнася до скжпотията на цѣната, азъ ще напомня само това, че онуй, което уважаемиятъ професоръ Данаяловъ миналия пътъ каза, за че нѣкои-си шивачи сѣ спечелили отъ шева 100.000 л., иде да потвърди това, което азъ говоря, т. е. че тогава шивачитѣ не сѣ вземали за шева на единъ шинелъ нормалната цѣна, която ние считаме срѣдно по 1-40 или 1-50 л., когато ги викаме да шиятъ, ами сѣ вземали пѣщо повече, въ слѣдствие на което сѣ скубали тия хора. Обаче моитѣ изчисления сѣ вѣрни. Полковникъ Вълнаровъ е забравилъ и затова уважаемиятъ г. д-ръ Гиргиновъ, като говори за неговитѣ показания, казва, че му билъ казалъ, какво шинелитѣ били скжпи. Но какъ да си обяснимъ тази работа, когато долу, въ стаята на Вълнарова, той и началникътъ на домакинското отдѣление сѣ изчислявали цѣнитѣ, говорили сѣ съ синдиката, който искаше 24-50 л., както заявихъ на почитаемото Народно събрание — тѣй е, ако се не лъжа; послѣ дойде полковникъ Вълнаровъ и му казаха: „Помолете тѣзи господа да дойдатъ горѣ, да се „прѣдставятъ“, и всички ми се прѣдставиха, и азъ ги молихъ да понамалятъ; слѣдъ туй слѣзоха пакъ долу, и тамъ сѣ дошли до 20-60 л. Но азъ смѣтамъ, че тая цѣна, за онова врѣме, като имате прѣдъ видъ, че шинелитѣ трѣбваше да се доставятъ за шестъ мѣсеца, не бѣше висока. Защо? Защото и сега, по сегашния контрактъ да изчислимъ шинелитѣ, които се правятъ отъ три метра сукно, по 7 л., имате 21 л. за суровия материалъ, безъ шевъ, а пѣкъ нашитѣ тогавашни цѣни сѣ 20-60 л. Днесъ вълната е по-скжпа и шинелното сукно по новия дългосроченъ контрактъ е по-скжпо. Ние имаме три метра по 6-90 л. Слѣдователно, $3 \times 6 = 18$, и $3 \times 0-90 \text{ л.} = 2-70 \text{ л.}$, всичко 20-70 л., оставатъ, слѣдователно, 2 л. и нѣщо за шевъ. Добрѣ, нѣйдѣ ако сѣ платили по-евтино, спечелили сѣ повече, но нѣйдѣ азъ знаа, че сѣ платили по 3 л. и сѣ ги оскубали. Слѣдователно, въ тази работа по порѣжката на шинелитѣ не могатъ да се свързатъ отъ моя страна каквито и да било стремежи или дѣйствия, които да облагодѣтелствуватъ тия хора. Азъ съмъ убѣденъ, че днесъ, ако настѣпватъ скжпитѣ обстоятелства и дойде да има нужда да ставатъ такива бързи работи, макаръ че нашето положение тогава бѣше много по-тежко, отколкото е днесъ, защото все таки сега има нѣщо повече, отколкото тогава, пакъ скжпитѣ резултати ще се получатъ, а може-би, и по-скжпи цѣни — дълбоко съмъ убѣденъ въ това.

Колкото се отнася до ония показания на г. Славова, азъ пакъ ще кажа, че тѣ изхождатъ отъ човѣкъ заинтересованъ, отъ човѣкъ, който изхожда отъ една срѣда, отъ една сфера, която ме е атакувала прѣзъ

всичкото врѣме на моята дѣйностъ, имала е интересъ да прѣдставлява работата въ такива неопрѣдѣлени форми, въ каквато форма е дала своитѣ показания, които тукъ е челъ уважаемиятъ г. д-ръ Гиргиновъ, защото за своитѣ показания не носи никаква отговорностъ. Обаче тия показания сѣ опровергнати отъ г. полковникъ Беровъ. Другитѣ показания не знаа, и щѣше да бѣде добрѣ, ако би позволило врѣмето, почитаемата слѣдствена комисия и тѣхъ да протоколира, макаръ да не сѣ въ моя полза, но все таки, за да се ориентираме. Тия работи азъ ги знаа, защото полковникъ Беровъ, съ когото случайно се срѣснахъ, ми каза: викаха ме и казахъ такива и такива нѣща. Добрѣ, но понеже тия показания на г. Славова визиратъ дѣйността на единъ висшъ савовникъ и даватъ основание понататѣкъ, както се изразява почитаемата слѣдствена комисия, да се подозира, че тукъ има стремежъ за лична облага, менъ ми се струва, че дължитъ на правдата налагаше тази афера да се апрофондира, да се проучи. Азъ знаа, че за други по второстепенни работи сѣ пращали членове отъ почитаемата слѣдствена комисия да отидатъ на мѣстото да разпитатъ. Тукъ е синдикатътъ, тукъ бѣха фабрикантитѣ прѣзъ онова врѣме, повикани отъ министерството да имъ се разхвърли материалътъ, и можеха да бѣдатъ разпитани; най-послѣ, можеше да се прати и тамъ да се разпитатъ. И азъ съмъ дълбоко убѣденъ, че, ако бѣше направила това почитаемата слѣдствена комисия, ржководима отъ желание да бѣде права и справедлива, може-би, щѣше да излѣзе съ по-други прѣдположения, отколкото тия, които е установила тукъ. Може-би е нѣмала врѣме — това не знаа. Въ всѣки случай, когато на мене се задава този въпросъ, азъ не посочихъ нито единъ свидѣтель. Самиятъ фактъ, че не посочихъ свидѣтели, показва, че азъ съмъ чистъ прѣдъ своята съвѣсть, и че съмъ билъ твърдѣ увѣренъ, това значи: питайте когото щете отъ тѣзи господа, сѣ ми е едно; скжпитѣ показания ще получите въ моя полза, защото никога, при никакви случаи, въ никакви отношения азъ не съмъ билъ въ сношение съ тѣзи хора. Този покоенъ човѣкъ, въ устата на когото сѣ вложени тия думи, азъ не познавахъ; той не е ималъ даже контрактъ съ Военното министерство, защото той е билъ въ синдиката на моя прѣдшественикъ, а не въ мое врѣме, слѣдователно, нѣмало е никакви причини, нито къмъ единия, нито къмъ другия, да се прѣдполага едното или другото.

А. Екимовъ: Важното е, че не сте прѣслѣдвали офицеритѣ, които сѣ вземали рушветъ, и затова всичко се струпа на Вашата глава.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Моля, г. Екимовъ.

М. Савовъ: Ако можехъ да подозирамъ само една каква подозрѣние да имаше, че на който и да било отъ доставчицитѣ се е случило подобно нѣщо, и ако тѣ бѣха толкова благородни да се явятъ прѣдъ мене и да ми кажатъ, че нѣкои отъ моитѣ подчинени сѣ е допусналъ подобно нѣщо — което пакъ не допускамъ по съвѣсть, не знаа, може да се лъжа — азъ бихъ ги далъ веднага подъ судъ и никога не бихъ търпѣлъ подобно нѣщо.

Сега прѣминавамъ, г-да, къмъ доставката на конетѣ. Казва се, че конетѣ били скжпи. Азъ ще ви изложа, г-да, тукъ една малка статистика, за да се види, да-ли сѣ скжпи конетѣ, които съмъ купилъ въ него врѣме и, слѣдователно, да-ли отъ това обстоятелство може да се тегли нѣкакво заключение, че азъ съмъ се стремилъ да облагодѣтелствувамъ Хаузера. Както стои въ доклада на слѣдствената комисия, прѣзъ 1898 г. конетѣ, купени въ Сабатка, струватъ 400 л. единиятъ, плюсъ 160 л. за прѣвозъ,

всичко 560 л.; въ 1896 г. доставени въ София, струват по 633 л. единият; въ 1900 г. въ Сабатка единъ конь е струвалъ 449 л., плюсъ 160 л. за прѣвозъ, равно 609 л.; въ 1903 г. по първия контрактъ, който съмъ сключилъ въ София, струва 542-50 л. единиятъ конь, франко София. Когато се купуватъ тамъ, прѣвозътъ трѣбва да бѣде на наша смѣтка, а когато се купуватъ тукъ — за смѣтка на подрядчика. По втория контрактъ отъ 1903 г., за който е дума и на който ще се спра по-късно, цѣнитъ сж както слѣдва: артилерийски коне — 680; кавалерийски коне прѣзъ 1905 г., купени въ Сабатка отъ комисиона, струватъ по 500 л. единиятъ, плюсъ 160 л. за прѣвозъ, равно 660 л.; артилерийски коне, купени пакъ въ Сабатка, струватъ по 550 л., плюсъ 160 л. за прѣвозъ, равно 710 л.; офицерски коне, купени пакъ въ Сабатка, по 800 л., плюсъ 160 л. за прѣвозъ, равно 960 л. Сега въ 1907, 1908 и 1910 г. при моя уважаемъ наследникъ конетъ сж купени така: въ 1907 г. купени чрѣзъ комисиона въ Сабатка, по 790 л., плюсъ прѣвоза 160 л., равно 850 л. за единъ конь; въ 1908 г. кавалерийски коне, купени въ Сабатка, по 700 л., плюсъ 160 л. за прѣвозъ, равно 860 л.; въ 1910 г., купени пакъ въ Сабатка, артилерийски коне по 900 л., плюсъ 160 л. за прѣвозъ, равно 1.060 л., само че тѣ сж офицерски коне.

И така, г. г. народни прѣдставители, отъ това, което ви изложихъ, вие виждате, че цѣнитъ варира, че въ сравнение съ монѣ цѣни и ония, които сж били прѣди 16 години, има само единъ случай, дѣто монѣ цѣни сж по-високи — 680 л.; то е, когато съмъ купилъ коне на 7 септември 1903 г. на бърза ръка, по доброволно съгласие, подъ влиянието на обстоятелствата, които ви изложихъ и които ви сж известни добри. Въ всички останали случаи, макаръ да е такава отдалечена епохата, конетъ не сж по-скъпи. Това, обаче, азъ не искамъ да туря въ моя заслуга, защото ви обяснихъ, че цѣната на конетъ варира. Ако трѣбваше въ туй отношение да се направи едно сравнение, азъ мисля, че е по-добъръ да се взематъ цѣнитъ отъ по-близките, сегашните години, и ще видите, че сега конетъ сж скъпи, но това не зная, че монѣ уважаемъ наследникъ току-така е допусналъ да се взематъ тия коне по-скъпо, а причината е тази, че е искалъ да купи по-добри коне и конетъ може да сж поскъпнѣли. Така че, било отъ начина на произвеждането на търговетъ, било отъ цѣнитъ не може да се веди заключение, че азъ съмъ се стремилъ да облагодѣтелствувамъ Хаузера; напротивъ, вие виждате отъ онова изложение, което направихъ, че при поржката въ 1904 и 1905 г. азъ съмъ смѣкналъ 30.000 л., които трѣбваше да се взематъ отъ държавата, а при поржката отъ 1905 г. съ цѣна 680 л. азъ съмъ направилъ една икономия на държавата отъ 80.000 л., защото послѣдната оферта, която се явила единствена на търга, който е билъ назначенъ на 25 августъ, е била съ цѣна 745 л. — това азъ намирамъ въ доклада на почитаемота слѣдствена комисиона — а отъ 745 л. до 680 л. има една разлика отъ 80.000 л., или отъ всички тѣзи доставки азъ съмъ икономисалъ на държавата една сума отъ 110.000 л. Слѣдователно, нито може да има причини за да се мисли, че по единъ или другъ начинъ, азъ съмъ искалъ да облагодѣтелствувамъ Хаузера. Защо викахъ Хаузера, азъ ви обяснихъ при единъ случай. Както е билъ рѣшенъ въпросътъ тогава, така е рѣшенъ и сега. Вие виждате, че всичките тѣзи поржки и прѣди 16 години, и прѣзъ мое време, и сега сж сѣ у Хаузера. Ако азъ съмъ облагодѣтелствувалъ Хаузера, тогава да-ли не и всички министри прѣди мене сж го облагодѣтелствували, и сегашниятъ ми наследникъ не го е облагодѣтелствувалъ? Отъ Хаузера сж вземали всички, защото той е единствениятъ, който конкурира и не е давалъ възможностъ на другитъ да взематъ поржки.

Григоръ Найденовъ е билъ депозиранъ известни показания, че не съмъ го пушалъ въ министерството. Не е истина. Нѣма разпореждане да не го пушатъ въ министерството. Но да-ли Григоръ Найденовъ е билъ прѣдставителъ на Хаузера, азъ не зная отъ книгата на Военното министерство, защото редътъ е такъвъ, че когато нѣкоя фабрика или нѣкой търговецъ натоварва нѣкого да му бѣде прѣдставителъ, дава му пълномощно и то се прѣдставява на военния министъръ съ резолюция да се зачисли въ списъка. Възможно е Григоръ Найденовъ да е далъ такава пълномощно при моя прѣдшественикъ, но да не ми е било докладвано за това. По мотиви, които ви изложихъ при другъ единъ случай за доставка на коне, азъ не можахъ да го приема и не го приехъ, и Григоръ Найденовъ, като е изгубилъ 100.000 л., съ които азъ направихъ икономия на държавата, защото иначе трѣбваше тѣ да паднатъ въ неговитъ ръцѣ, счелъ, че може военниятъ министъръ да ги е взелъ и затова казва: „на мене не ги дадохъ“. Азъ казахъ, че по това дѣло, по една или друга причина, не бѣхъ разпитанъ; ако бѣхъ разпитанъ, не само щѣхъ да изискамъ да се разпита, по единъ или другъ начинъ, Хаузеръ, но щѣхъ да прѣдстави свидѣтели, които да установятъ прѣдъ почитаемота слѣдствена комисиона, отъ какви побуждения се е ръководилъ Григоръ Найденовъ, като е далъ тия показания. Тѣ щѣха да установятъ, че този човѣкъ, освѣнъ че се е занимавалъ съ комисионерство или съ работата на своя господарь, съ работата на лицето, което го е натоварило за това, но, едновременно съ това, ползувалъ се е отъ това положение, за да прави картелъ, като посредникъ между своя господарь и между другитъ за свои лични блага. Тѣзи свидѣтели щѣха да установятъ това и щѣше да се види, че неговиятъ господарь, като е узналъ, може-би, тая работа, изгубилъ е доверието си къмъ него и му е отнелъ прѣдставителството. Тѣй че, не съмъ азъ причина да го напусне Хаузеръ, а той съ своето поведение.

Имало било процесъ, билъ казалъ Хаузеръ. Не е истина. Процесъ не е имало, а е имало поводъ да се заведе процесъ — трѣбва да сж се укорили. Че неговитъ показания нѣматъ значение, се доказва, първо, отъ това, че той е заинтересовано лице, прѣдъ видъ на обстоятелствата, които изложихъ и, второ, че като е докаралъ работата до сѣдъ, той не е могълъ, нѣмалъ е възможностъ даже да види тефтеритъ. Това е една скроена лъжа, защото той е билъ въ добри отношения съ него и, за да даде по-голъма тежестъ на показанията си, разбира се, ще каже това; ще го каже и Виятовичъ, защото е неговъ човѣкъ и може да не е доволенъ отъ мене: обяснихъ ви какъ съмъ гледалъ на Виятовича, че не съмъ го допускалъ до вратата на министерството по други съображения.

Шо се отнася до полковникъ Виницки, той не е казалъ повече отъ това, което е чулъ. Чулъ е, че Виятовичъ е говорилъ и, разбира се, това, което е чулъ, ще го каже. Какъ нѣма да го каже? Работата тукъ е, че азъ не бѣхъ разпитанъ и не се даде възможностъ да се освѣтли този въпросъ.

Втората данна, която е най-вѣзка за случая, е, че писмото, което е писалъ Хаузеръ по този въпросъ, и за което уважаемиятъ прѣдседателъ на слѣдствената комисиона спомена тукъ, не се чете на Народното събрание, за да се види, да-ли е истина онова, което той е твърдилъ или не. Вѣрно е, че г. Данаиловъ каза, че той опровергава, но тамъ може да има още и други работи, които можеха да дадатъ по-голъмо освѣтление върху това поведение на Григора Найденовъ.

Ето защо, г. г. народни прѣдставители, по доставката на конетъ азъ съмъ слѣдвалъ оня пътъ, който се е диктувалъ отъ законитъ и обстоятелствата.

Търгове сж произвеждани прѣзъ 1903 и 1904 г. Въ 1903 г., когато трѣбваше да се бърза, азъ назначихъ търгъ, но той не се състоя и, подъ влиянието на известни обстоятелства, бѣхъ принуденъ да сключа контрактъ по доброволно съгласие за 1.000 коне — защо, обяснихъ го кждѣто трѣбва; ако погледнете този контрактъ, ще видите, че съ подписването на контракта, или слѣдъ десетъ дена, почватъ да идатъ конетѣ. Нѣмало е даже никакъвъ срокъ. А показанията на Григора Найденовъ се умаляважатъ отъ самия фактъ, че той е заинтересовано лице, че той е опровергнатъ отъ други заинтересовани страни, и тѣ щѣха да бждатъ категорично опровергнати, ако азъ бѣхъ разпитанъ, но менѣ не ми се даде възможностъ да се оправдая прѣдъ слѣдствената комисия и, слѣдователно, прѣдъ Народното събрание по този въпросъ, макаръ да бихъ могълъ да прѣдставя всичко нужно за своето оправдание. Считамъ, че, въ всѣки случай, показанията на една фирма, каквато е Хаузеръ, за която спомена и уважаемиятъ г. Гиргиновъ, иматъ по-голѣмо значение, отколкото ония на заинтересования прѣдприемачъ или търговецъ, които по единъ или другъ начинъ искатъ да упражняватъ давление надъ министра, за да слуша тѣхъ въ известни случаи и да гледа тѣхнитѣ интереси.

Казано било още, че контрактътъ билъ фалшифициранъ. Отъ изложението, което направихъ миналия пътъ, и отъ това, което има въ доклада на почитаемата анкетна комисия, вие ще видите, че за конетѣ отъ 1904 г. е билъ произведенъ търгъ, че слѣдъ новъ търгъ и перетържка, най-послѣ, доставката остава върху Хаузера съ 625 л. за конь. Правя докладъ на Министерския съвѣтъ; Министерскиятъ съвѣтъ разрѣшава да се утвърди този контрактъ; заповѣдахъ да се напише и да ми се даде да го утвърди и въ това врѣме, прѣди да бжде утвърденъ контрактътъ, постъпиха нови заявления за произвеждане на новъ търгъ. Генералъ Никифоровъ произвежда нова конкуренция и се достигна най-послѣ цѣна отъ 625 на 615 л. Азъ мисля, че тукъ нѣма никаква фалшификация и не може да става дума за фалшификация. Контрактътъ си е контрактъ. Самъ генералъ Никифоровъ, като началникъ на отдѣла, и на двѣтъ мѣста е подписалъ отдолу съ червено мастило, че всичко е правилно. Вмѣзната е само цифрата.

Г. прѣдседателю! Моля да спремъ дотукъ, защото имамъ доста да говоря.

Прѣдседателствующъ Н. Гимиджийски: Засѣданieto се вдига за 2 ч. послѣ пладне.

(Вдигнато въ 12 ч. 15 м. на пладне)

Прѣдседателствующъ подпрѣдседателъ: Н. Гимиджийски.

Секретаръ: П. Войниковъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гълъбовъ.